

Utredningen om en ny lärarutbildning baseras på ett förlegat evidensbegrepp

Magnus Levinsson

Högskolan i Borås

Betänkandet ”Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning” (SOU, 2024) har skapat debatt sedan det presenterades i december förra året. En fråga som har gett upphov till förhållandevis stora meningsskiljaktigheter är utredningens förespråkande av evidensbaserade undervisningsmetoder. Det har uppstått kontroverser liknande dem som tog fart för ungefär trettio år sedan när idén om evidensbaserad praktik började spridas från det medicinska området till andra professionella fält såsom socialt arbete och utbildning. En möjlig förklaring till stridigheterna är att utredningen anför ett evidensbegrepp som ger kvantitativa experimentella studier företräde i likhet med den evidenshierarki som lanserades för effektstudier inom evidensbaserad medicin (EBM) under 90-talet. Sedan dess har emellertid definitionen av evidens förhandlats och utvecklats i relation till de specifika villkor som yrkesutövningen och forskningen skapat inom olika professionella fält. I det här debattinlägget hävdar jag att utredningen lutar sig mot ett förlegat evidensbegrepp, som förvisso tycks anpassat för att belägga de presenterade förslagen gällande exempelvis kognitionsvetenskap och läs- och skrivundervisning, men som helt saknar grund i hur evidensbaserad undervisning numera kommer till uttryck i såväl vetenskaplig som professionell praktik där fokus ligger på genomförandet och användandet av systematiska översikter. Utredningen riskerar därigenom att förstärka polariseringen i debatten och försämrat villkoren för evidensbaserad undervisning i skolan.

Jag vill betona att jag med denna argumentationslinje inte sällar mig till motståndarsidan. Tvärtom har jag i mitt vetenskapliga arbete försökt överbrygga klyftan mellan förespråkare och motståndare genom att hänvisa till den växande kunskapen om hur evidensbaserad undervisning kommer till uttryck i praktiken. Mitt intresse för utvecklingen av metoder för att syntetisera

forskning och hur dessa används av så kallade mäklarorganisationer är ett belysande exempel (se t.ex. Levinsson, 2019). Det kan också vara på sin plats att framhålla att jag definitivt anser att det behövs satsningar på kvantitativa studier i relation till både lärarutbildning och skola. Men det är viktigt att hålla isär frågorna om kvantitativ forskning och evidensbaserad forskning eftersom det senare kan understödjas av såväl kvantitativa som kvalitativa studier. Annars riskerar debatten att ge näring åt den dualism mellan kvalitativa och kvantitativa forskningstraditioner som tidigare orsakat problem inom utbildningsområdet.

Begreppet ”evidens” förekommer 70 gånger i utredningen (SOU, 2024) och bildar en central utgångspunkt för att legitimera dels införandet av specifika innehåll i lärarutbildningen, dels vilken typ av forskning som bör ligga till grund för praktik inom skolans område. Innebörden av begreppet evidens framträder när utredningen använder *evidensbaserad forskning* som ett samlingsbegrepp för ”omfattande kvantitativa studier med kontrollgrupper som visar effekter av undervisningen” och ”som genererar mer hållfast och robust kunskap” (s. 302). Men innan jag belyser problemen med detta evidensbegrepp vill jag påpeka att det är anmärkningsvärt att utredningen befattar sig med tautologin *evidensbaserad forskning*, vilken enligt utredningens definition av evidens skulle betyda ungefär: forskningsbaserad forskning där experimentella studier används för att utvärdera effekterna av att använda experimentella studier för att utvärdera effekterna av undervisning. Liknande tautologier som förstärker intrycket av att utredningen baseras på lekmanamässiga kunskaper återfinns på andra ställen i texten. Till exempel föreslås det att blivande lärare ska få lära sig om ”evidensbaserade vetenskapliga metoder” (s. 29) och yrkets ”evidensbaserade vetenskapliga grund” (s. 53). Betyder det senare att den vetenskapliga grunden har genererats av vissa vetenskapliga studier som sedan har utvärderats med hjälp av andra vetenskapliga studier? Om utredningens evidensbegrepp inte enbart hade rört experimentella primärstudier, utan också forskningsöversikter för att syntetisera dessa, hade jag kunnat förstå formuleringar såsom ”evidensbaserad vetenskaplig grund”, trots att de tautologiska dragen kvarstår givet att termen ”vetenskap” redan implicerar en syntetiserad kunskap. Men så är inte fallet, vilket jag kommer att återkomma till.

Kvantitativa studier med experiment- och kontrollgrupp är alltså vad som räknas som evidens i utredningen. Det är en definition av evidens som alltså delvis känns igen från 90-talet där så kallade randomiserade kontrollförsök (RCT:er) ansågs utgöra den bästa referensmetoden – *the golden standard* – i den evidenshierarki som ursprungligen tillämpades inom EBM för att utvärdera effekten av olika interventioner (Bohlin & Sager, 2011). Att utredningen nu anför en liknande definition som endast svarar mot en viss typ av frågor är problematiskt sett ur minst två hänseenden. För det första har evidensbegreppet förhandlats och utvidgats i en rad professionella fält där evidensbaserad forskning utgör en del av yrkesutövandet. Anledningen till detta är ganska enkel. En snäv definition av evidens som bygger på endast en förutbestämd evidenshierarki har ansetts dels hindra annan praktiskt relevant forskning från att nå ut till yrkesverksamma, dels vara otillräcklig för att understödja ett komplext professionellt beslutsfattande som svarar mot multipla och ibland konflikerande mål. Detta är också fallet inom EBM. Belysande för denna utveckling är exempelvis att det världsomspännande Cochrane-nätverket (2025) och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2023) i Sverige, som utvärderar insatser inom hälso- och sjukvård, tandvård och socialtjänst, tillämpar en metodik som beroende på fråga också innefattar kvalitativa studier. Utvecklingen mot ett flexibelt och vidgat evidensbegrepp är än mer påtaglig i andra

välfärdsprofessioner såsom inom läraryrket. Karaktären på de aktuella problemen och frågorna i yrkesutövandet har kommit att bli vägledande för vad som räknas som evidens, vilket i själva verket också var en bärande idé när EBM lanserades (Bohlin & Sager, 2011). Men detta är dessvärre ingenting som utredningen (SOU, 2024) visar någon kännedom om. Utredningens definition av evidens riskerar snarare att förstärka den dualism mellan kvantitativ och kvalitativ forskning som jag berörde ovan. Att utredningen därtill innehåller polariserande skrivningar, som exempelvis att ”fokus för vetenskapliga studier inom lärarutbildningsområdet behöver generellt röra sig från små kvalitativa studier ... till mer omfattande kvantitativa studier” (s. 302), ökar sannolikt denna risk väsentligt.

För det andra missar utredningens evidensbegrepp helt att evidens i allt större utsträckning har kommit att handla om synteser av primärstudier. Metaanalys utgjorde förvisso tillsammans med RCT:er centrala komponenter redan när EBM introducerades (Bohlin, 2012). Men användningen av metaanalys banade väg för utvecklingen av andra syntesmetoder eftersom principerna för metaanalys ansågs vara lovande men inte tillämpliga på all forskning. ”Systematisk översikt” kom därefter att fungera som ett paraplybegrepp för de olika syntesmetoder som utarbetades i takt med att idén om evidensbaserad praktik spreds. Idag är distinktionen mellan konfigurativa och aggregativa systematiska översikter, som introducerades av David Gough och kollegor (2012) vid EPPI-centret i England, en användbar typologi för att beskriva de olika slags översikter som finns. Typologin avser också att överbrygga dikotomin mellan kvalitativ och kvantitativ forskning. Aggregering av kvalitativa studier förekommer exempelvis i vissa översikter, liksom konfigurerings av kvantitativa studier i andra. Forskare vid EPPI-centret har haft stor betydelse för teori- och metodutvecklingen inom området och genom att samverka med aktörer som genomför systematiska översikter har insikterna också förts vidare, bland annat till Skolforskningsinstitutet i Sverige. Både inför och efter att Skolforskningsinstitutet inrättades 2015 pågick samverkan med EPPI-centret och myndigheten hör nu till de aktörer som betonar vikten av en bred metodrepertoar för att kunna genomföra systematiska översikter som svarar mot lärares komplexa uppdrag i skolan. Men detta är dessvärre ingenting som utredningen (SOU, 2024) visar någon kännedom om.

Sammantaget är det alltså påtagligt att utredningen om en reformerad lärarutbildning förbiser årtionden av vetenskaplig kunskapsbildning och praktisk metodutveckling som avsett att understödja evidensbaserat beslutsfattande inom olika professionella fält. Detta är problematiskt givet den centrala funktion som evidensbegreppet fyller i utredningen för att legitimera de förslag som framförs. Jag vill hävda att problemen är så pass allvarliga att de undergräver hela utredningens trovärdighet. Framtida lärare förtjänar bättre, likaså lärarutbildningen. Det är samhällets största och kanske viktigaste professionsutbildning som står på spel och detta i en tid då skolan och lärare står inför stora utmaningar. Avslutningsvis vill jag uppmana alla engagerade i lärarutbildning att sätta sig in i hur evidensbaserad kommer till uttryck i vetenskapliga och professionella sammanhang. Det är nödvändigt för att återta evidensbegreppet.

Om författaren

Magnus Levinson är docent i pedagogiskt arbete vid Högskolan i Borås

Referenser

- Bohlin, I. (2012). Formalizing syntheses of medical knowledge: The rise of metaanalysis and systematic reviews. *Perspectives on Science*, 20(3), 273–309.
- Bohlin, I. & Sager, M. (Red.). (2011). *Evidensens många ansikten*. Lund: Arkiv Förlag.
- Cochrane (2025). *About Cochrane reviews*. Hämtad 2025-04-24 från: <https://www.cochrane-library.com/about/about-cochrane-reviews>
- Gough, D., Oliver, S. & Thomas, J. (Red.). (2012a). *An introduction to systematic reviews*. London: Sage.
- Levinsson, M. (2019). Skolforskningsinstitutet, konfigurativa översikter och undervisningens komplexitet. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 24(1), 5–24.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2023). *Utvärdering av insatser i hälso- och sjukvården och socialtjänsten: En metodbok*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. Hämtad 2025-04-24 från <https://www.sbu.se/metodbok>
- Statens offentliga utredningar. (2024). *Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning* (SOU 2024:81). Stockholm: Utbildningsdepartementet.